PROCESE CIVILE JUDECATE DUPĂ „JUS VALACHICUM“ ÎN BANAT.

1. Înainte de a trece la analiza unor procese judecate după „jus valachicum“ în Banat trebuie să amintim că în cadrul regatului ungar, în evul mediu, au existat anumite autonomii juridico-administrative, iar autonomia românilor bănățeni era una din aceste importante organizări medievale românești.[1]

Printr-o diplomă a lui Ladislau al V-lea din anul 1457 această organizare juridică specială a românilor din Banat a fost recunoscută precizîndu-se în acelaş timp prin susnumita diplomă că ea a fost recunoscută şi din vechime de înaintaşii regelui ungur.[2] Dealtfel şi alte documente mai vechi, de exemplu un act din anul 1352 ne arată, în parte, vechea organizare judiciară românească din Banat.[3]

Din punct de vedere administrativ organizarea districtelor valahice, din punct de vedere juridic dreptul de judecată al cnezului, al scaunelor de judecată de la sediul districtului, iar în cazuri mai importante adunarea generală a nobililor şi a cnezilor împreună cu reprezentanții celorlalți stări ale populației românești — ne arată o autonomie şi o organizare feudală românească care s-a format şi a durat dealungul secolelor, cedînd pasul prin grele lupte, organizației feudale ungare a comitetelor.

2. La instanțele de judecată arătate, cauzele se judecau în conformitate cu „jus valachicum“. Această denumire este dată vechiului nostru drept de către oamenii de ştiință, fiindcă în documentele bănățene din evul mediu acest vechi drept este arătat ca „juxta legem olahorum“[4],

---

[1] A se vedea studiul: *„Autonomia juridică a Românilor din Banat în Evul mediu“* de G. Ciulei, publicat în *„Banatica“* V, 1979, pag. 285—290.

[2] Redăm textul diplomei în această privință: „...omnia et singula eorundem Valachorum et Keniziorum privilegia, super quibuscunque eorundem libertatibus, prerogativis et juribus confecta, ac si presentibus literis nostris de verbo ad verbum inserta essent, sub illis tamen condicionibus oneribus, et servitutibus, quibus eadem emanata et per predecessores nostros Reges Hungaris ipsis concessa sunt“.

[3] A se vedea Pesty Frigyes *„Krassó Vármegye története“*, Budap. 1882, vol. III, pag. 28—29.

[4] Documentul este din anii 1390—1392 şi este publicat în *„Documenta Valachorum“*, Bud. 1941, Galdy şi alții, pag. 401.

https://biblioteca-digitala.ro

„jure volachiae“[5], „juxta ritum volachiae“[6], sau „juxta antiguam et aprobatem legem districtium volachicalium universorum“[7].

Din însăşi aceste denumiri rezultă că vechiul drept românesc era o cutumă păstrată la populaţia românească din cele mai vechi timpuri, această cutumă fiind considerată ca un drept, sau ca o lege în sensul de obicei statornicit.

Acest drept medieval românesc, care după cum Cernea într-un documentat studiu a arătat[8], nu conţinea numai obiceiurile unei populaţii migratoare de oieri — ceea ce unii autori străini au căutat să dovedească[9] — ci era dreptul vechi al unei populaţii stabile şi bine fixată pe vatra ei strămoşească.

Documentele bănăţene din evul mediu pe care le vom analiza aduc, după cum vom vedea, temeinice dovezi pentru susţinerea tezei lui Cernea.

Deşi vom analiza sumar numai unele procese disparate de drept civil, în care se face expres menţiunea că au fost judecate conform lui „jus valachicum“, vom încerca în concluziile noastre să desprindem unele din caracteristicile acestui vechi drept românesc. Desigur, aceste elemente pe care vom încerca să le desprindem din analiza unor procese, constituie pietre de construcţie separate şi izolate ale acestui vechi drept românesc — pentru a reconstitui însă edificiul acestui „jus valachicum“ vor trebui analizate toate documentele din Banat, Transilvania, şi Ţările Româneşti, care conţin procese judecate conform acestui drept medieval românesc. Cu ajutorul elementelor desprinse din analiza acestor documente se va putea ajunge la sinteze şi la stabilirea instituţiilor şi a specificului acestui „jus valachicum“.

Bineînţeles că în afară de documentele în care se arată în mod expres că procesele menţionate au fost judecate conform lui „jus valachicum“, există şi mai multe documente care conţin instituţii juridice ale vechiului nostru drept românesc sau procese judecate după acest vechi drept românesc, fără ca acest fapt să fie menţionat în mod expres. Deci o comparare şi o selectare a acestor documente ne-ar putea îmbogăţi materialul necesar unei mai aprofundate cunoaşteri a lui „jus valachicum“.

---

[5] Documentul este din anul 1500 şi este publicat de Pesty Frigyes în *„A Szörényi Bánság“*, vol. III, pag. 134—135.

[6] Documentul este din anul 1499 şi este publicat de Pesty Frigyes în *„Krassó Vármegye története“*, vol. III, pag. 474—475.

[7] Documentul este din anul 1478 şi este publicat în Pesty Frigyes *„A Szörényi Vármegyei oláh kerületek“*, pag. 82.

[8] A se vedea studiul intitulat „Jus valachicum“ publicat în *„Recherches sur l'histoire des institutions et du droit“*, 1978, pag. 21—27. Menţionăm de asemenea şi interesantul studiu al lui E. Cernea *„Quelques considérations sur le „jus valachicum“ dans la Pologne féodale“* publicat în *„Revue roumaine d'istoire“*, 1971, tom. X, pag. 845—852.

[9] A se vedea lucrările: Fr. Persowski *„Osady na prawie ruskiem, polskiem, niemeckiem i woloskiem w ziemi Lwow — skiey“* 1926 şi St. Szczotka *„Studia z dziejów prawa voloskiego w Polsce“* în *„Nadbitka z czasopisma prawno — historiecznego“*, tom. II, Poznan, 1949. Pentru o mai amănunţită bibliografie în această privinţă a se vedea studiul lui E. Cernea „Jus valachicum“, pag. 25, nota 20.

https://biblioteca-digitala.ro

În studiul de față, strădania noastră modestă este de a analiza cinci cauze civile judecate sau soluționate după „jus valachicum" în Banat.

3. In prima din aceste cauze este vorba de un proces care a avut loc în Banat în anul 1500[10].

Părțile din această cauză sînt, pe de o parte doamna Elena văduva lui Nicolae de Bizere împreună cu fiica ei Cristina care sînt reclamante, iar pe de altă parte George Gaman de Bizere care este pîrît. Reclamantele sînt reprezentate de nobilul Ioan Tewrek, soțul doamnei Cristina.

În acest proces reclamantele arată că pîrîtul a primit niște pușcoace — pixides — de la castelul defunctului Nicolae de Bizere și numai vrea să le restituie în dauna reclamantelor. Textul latin în care se formulează acțiunea este următorul:

„... et per annotatum Nobilem Johannem Tewrek in sua, ac predictarum Nobilium dominarum personis, coram nobis contra et adversus prefatum Nobilem Georgium gaman ipso presente et audiente: propositum in hunc modum: quasdam pixides videlicet Barbatos annotati condam Nobilis Nicolai Bizerei: de suo Castello recepissent: et ad sepissimas requisiciones annotatorum exponencium minime rederre voluisset, prout nollet eciam in presenciarum, sed teneret easdem pixides potencia mediante: in damnum predictorum exponicium manifestum ... ".

La această reclamație pîrîtul, nobilul George Gaman a răspuns că el a cumpărat aceste pușcoace dela doamna Elena, căreia i-a și plătit prețul pentru ele. Textul latin care ne redă această întîmpinare a pîrîtului este următorul:

„... quo audutu idem Nobilis Georgius gaman respondit exaduerso: Quod ipse predictas pixides: a prefata Nobili domina Elena Relicta annotati Nobilis condam Nicolai Byzerei precio comparasset: precia earundem plene et efectiue: eidem domine Elena persoluendo ... "

Auzind aceasta nobila și nesincera doamna Elena răspunde că ea a vîndut numai două pușcoace lui George Gaman, însă acesta deține restul în mod abuziv. Totodată nobila doamnă arată instanței că ea nu are nici un document cu care să poată dovedi cele susținute de ea, cere însă să i-se dea posibilitatea să poată dovedi cele susținute de ea conform dreptului valahic. Textul din document referitor la această cerere este următorul:

„... sed quod mullo amplori documento edem partes sua allegata: Jure volachie reguirente coram nobilis probare potuerunt ..."

Instanța judecînd hotărăște că doamna Elena văduva lui Bizere să depună jurămînt că a vîndut numai două pușcoace lui George Gaman și

[10] Documentul a fost publicat de Pesty Frigyes în *„A Szörényi Bánság és Szörény vármegye története"*, vol. III, pag. 134—135.

https://biblioteca-digitala.ro

atunci va primi satisfacție cu privire la celelalte. Doamna Elena — a cărei reclamație nu pare prea serioasă — nu a vrut să admită și să accepte acest jurămînt, ci din propria ei voință a dat ocazie lui George Gaman să depună jurămînt că ea i-a vîndut lui toate pușcoacele și dacă abia acesta depune jurămîntul să fie absolvit de orice pretenție.

Pîrîtul George Gaman acceptînd să depună jurămîntul cerut, instanța a fixat un termen pentru depunerea lui. La termenul fixat nobilul George Gaman a depus jurămîntul așa cum trebuia — deci cu toată solemnitatea și formalitățile cerute — în fața instanței, drept pentru care s-a dat documentul pe care-l analizăm. Din acest document rezultă în primul rînd că între părți a avut loc o vînzare-cumpărare, negată la început de reclamantă, admisă apoi în parte. Din relatarea pîrîtului coroborată cu aceea a reclamantei rezultă că lucrurile vîndute se aflau în posesia cumpărătorului și că acesta a plătit prețul la mîna vînzătoarei. Fiind vorba de bunuri mobile, pentru valabilitatea contractului de vînzare-cumpărare nu s-au cerut alte formalități, deci elementele esențiale ale vînzării-cumpărării au fost îndeplinite. Dat fiind că vînzătoarea nu recunoaște decît în parte vînzarea, dar că ea nu are înscrisuri sau alte probe cu care să poată dovedi cele alegate, ea cere să-și poată dovedi spusele conform lui „jus valachicum".

Din cele arătate rezultă că în conformitate cu acest vechi drept românesc contractul de vînzare-cumpărare al bunurilor mobile se perfecta prin predarea obiectului și primirea prețului, nefiind nevoie de nici un înscris în această privință. Dovada întinderii acestui contract și deci și a condițiilor lui, în lipsa unui înscris se putea face conform lui „jus valachicum" și printr-un jurămînt solemn depus în fața instanței de judecată.

Nobila și circotașa doamnă Elena de Byzere refuzînd să depună jurămîntul acordat de instanță, se învoiește ca pîrîtul să depună acest jurămînt în sensul celor susținute de el.

Deci în conformitate cu „jus valachicum", procesele civile puteau fi tranșate prin jurămîntul decizoriu acordat uneia din părți. Desigur că pentru valabilitatea acestui decizoriu erau necesare anumite solemnități. Astfel instanța fixează un termen la care partea urma să depusă acest jurămînt. După cum rezultă din alte documente[11] instanța împreună cu părțile respective se ducea în biserică, unde partea, cu lumînarea aprinsă în mînă depunea jurămîntul prin care-și dovedea cele susținute. Acest jurămînt decizoriu era deci o probă a vechiului nostru drept.

4. Într-un alt document din anul 1499[12] Banii Severinului arată că s-au prezentat înaintea lor pe de o parte nobilul George Gaman de Byzere — de astă dată ca reclamant — pentru el și pentru soția sa Dorotea, fiica nobilului Filip de Zorilenz, iar pe de altă parte ca pîrîți nobilii

[11] A se vedea de exemplu documentul din anul 1494 publicat de Pesty Frigyes în „*A Szörényi Bánság*", vol. III, pag. 115—116.

[12] Documentul a fost publicat de Pesty Frigyes în „*Krassó vármegye története*", vol. III, pag. 474—475.

https://biblioteca-digitala.ro

Nicolae și Ion Alb și alt Ion Dogan de Zorilenz. Reclamantul George Gaman de Byzere a arătat că soția sa Dorotea cu ocazia măritușului ei nu a primit nici o zestre și nici darurile nupțiale din partea posesionară a tatălui ei Filip Halgas din posesiunea Zorilenz din districtul Comiat.

Fiind aleși ca părți cinstiții nobili — după cum se spune în document — Ladislau Floca și Ladislau Racoviță ca să stabilească drepturile doamnei Dorotea, fiica lui Filip de Zorilenz, aceștia au propus în conformitate cu dreptul valachic[13] ca dota și darurile nupțiale care i-se cuvin să fie evaluate la douăzeci de florini de aur, care urmează să fie plătiți de Nicolae și Ioan Dogan, cărora în lipsă de moștenitori de sex masculin urmează a le reveni partea posesionară a nobilului Filip Halgas din posesiunea Zorilenz. Părțile au fost mulțumite cu această evaluare și cu propunerea propusă, dar pîrîții fiind săraci și neavînd la îndemînă această sumă au zălogit partea posesionară care le revenea de drept după Filip Halgas, nobilei doamne Dorotea ca aceasta să o aibe și să o folosească pînă la răscumpărare.

Această hotărîre a fost dată nefiind nici un opunent. Din acest document rezultă că în Banat ca și în Țara Românească[13] de alt fel, dreptul de vocațiune al fetelor la succesiunea unor bunuri imobiliare era îngrădit, ele putînd să-și primească partea dotală și darurile nupțiale numai evaluate în bani.

Zestrea și darurile respective reprezentau evaluarea drepturilor succesorale pe care le-ar fi avut din bunurile succesorale rămase. În conformitate cu dispozițiile lui „jus valachicum" aceste drepturi urmau să fie stabilite și evaluate de arbitri aleși de părți și confirmați de instanță — certi et probi viri. —

În document se arată că pîrîtii Nicolae și Ioan Dogan din cauză că Filip Halgas nu a avut urmași de sex masculin preiau posesiunea Zorilenz, respectiv partea lui Filip, fiind obligați să plătească reclamantei suma de douăzeci florini aur, contravaloarea drepturilor acesteia. Neavînd posibilitatea să achite atunci aceste drepturi ei lasă partea lui Filip din posesiunea Zorilenz, pe care au moștenit-o, în folosința doamnei Dorotea cu titlu de zălog pînă la plata sumei de douăzeci de florini de aur.

Această zălogire se face în mod public în fața instanței care menționează în hotărîrea dată că nici un oponent nu s-a prezentat la această zălogire.

5. În legătură cu pretențiile privitor la dota și daruri nupțiale conform dreptului valahic, mai avem și un alt document din anul 1500[14].

În acest document Banii Severinului fac cunoscut că s-au prezentat înaintea lor, pe de o parte nobilul Ioan Tewrek și doamna Cristina soția sa, care era fiica lui Nicolae de Byzere ca reclamanți, iar pe de altă parte George Gaman de Byzere cu fii săi Ioan, Nicolae și Andrei ca pîrîți.

---

[13] În text se precizează că stabilirea și evaluarea dotei s-a făcut după „iuxta ritum volachie".

[14] A se vedea situația din Țara Românească în E. Cernea *„Istoria Statului și Dreptului român"*, Buc., 1976, pag. 184.

https://biblioteca-digitala.ro

Ioan Tewrek pentru soția sa Cristina a arătat că din părțile posesionare ale tatălui ei din posesiunile indicate și situate în districtele Caransebeș și Bîrzava nu și-a primit nici zestrea și nici darurile nupțiale.

Dat fiind că părțile posesionare ale tatălui doamnei Cristina au revenit prin moștenire lui George Gaman de Byzere și fiilor acestuia, reclamanta își pretinde zestrea și darurile nupțiale de la acești pîrîți, conform lui „jus valachicum". Textul latin care expune această situație are următoarea formulare:

„... tempore nupciarum suarum: et neque post: nulle notatum Nobilem condam Nicolaum Byzere Genitorem suum carissimum: et restitute fuissent sew extitissent: quia vreo omnes et totales porciones possessionarie anntati Nobilis condam Nicolai Byzerey Genitoris scilicet sui in supradictis possesionibus habite: in ipsum Nobilem Georgium Gaman et filios eiusdem supradictos: ceterosque fratres eorundem descendisse: ac devolute fieri dinoscuntur: ob hoc ipsa Nobilis domina Cristina omnes dotes et honores nupciales ab eodem Nobili Georgio Gaman: et a filys eiusdem supranotatis, ceterisque fratribus eorundem Jure wolachie requirente: rehabere et recipere sperarent et niterentur..."

Atragem atenția asupra faptului că reclamanta a cerut în mod expres să se judece după „jus valachicum". Auzind această cerere, George Gaman în numele său și al fiilor săi nu neagă aceste drepturi și la cererea și cu acordul părților au fost aleși patru arbitri care să aprecieze aceste drepturi și să le evalueze. În acest scop s-a fixat de către instantă un termen. La termenul fixat părțile prezentîndu-se în fața instanței au declarat că de bună voie și nesiliți în urma hotărîrilor arbitrilor ca și a altor persoane au ajuns la înțelegere, ca pîrîții să dea doamnei Cristina șasezeci de florini de aur pentru zestrea și darurile nupțiale ce i se cuvin din posesiunile amintite ale tatălui ei.

Dat fiind că pîrîții au plătit cei șasezeci de florini aur, în mod efectiv în fața instanței reclamantei, instanța constată că pîrîții nu mai au obligație în această privință, iar doamna Cristina și urmașii ei nu mai au nici un drept de pretins din aceste bunuri. După cum am văzut și din documentul anterior dreptul fetelor la succesiunea bunurilor imobile strămoșești era îngrădit și acest document ne invederează din nou principiul că fetele urmează a-și primi drepturile lor sub forma de zestre sau daruri nupțiale. Dacă fetele nu și-au primit aceste drepturi cu ocazia căsătoriei, ele au dreptul să le ceară din succesiunea tatălui lor de la acei care au preluat această succesiune.

Este interesant să menționăm că din documentele analizate rezultă că zestrea și darurile nupțiale la care fata avea drept puteau să-i fie date cu ocazia nunții, fie după aceea și că ascontentarea acestor drepturi putea să fie făcută de către părinte, fie de o altă persoană, care desigur că avea interes la aceasta.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca și în documentul anterior, stabilirea acestor drepturi și evaluarea lor în bani se face de arbitri aleși de părți și numiți de instanță.

În urma plății zestrei și a darurilor nupțiale fata nu are nici un drept la bunurile imobile strămoșești ale antesesorului ei.

6. Într-un document din anul 1555[15] este vorba de împărțirea unor posesiuni și predii din districtul Almajului, între fii lui Nicolai și Gabriel Lazăr și între fii și fiicele lui Michael Lazăr, fii lui Ladislau Bewkews precum și fii și fiicele lui Francisc Latzuk.

Scaunul de judecată din Lugoj dispune ca posesiunile și prediile amintite în document să se împartă în mod egal și să se stabilească despăgubirile juste în conformitate cu dreapta și vechea ordine a districtului respectiv.

Cu ocazia ieșirii la fața locului s-au prezentat doi oponenți — intervenienți în cauză — și anume nobilul George Bokor, revendicînd drepturi personale privitor la posesiunea Lăpușnic, precum și nobilul Francisc Bacokh pentru fiicele lui Nicolai Lazăr privitor la posesiunea Bozovici. La termenul fixat pentru judecarea acestor contestații, Bokor nu a putut produce probele necesare pentru susținerea contestației sale și este decăzut din aceasta.

În ceeace privește contestația fetelor lui Nicolai Lazăr Bacoch nu a mai susținut-o deoarece s-a ajuns la o înțelegere între ele și ceilalți moștenitori cu privire la posesiunea Bozovici.

În acest caz este vorba de împărțirea unor bunuri imobiliare succesorale, împărțire care se face în fața instanței de judecată. După cum se vede din document, oricine a dobîndit drepturi asupra acestor bunuri poate să-și valorifice aceste drepturi asupra acestor bunuri, cu ocazia ieșirii din indiviziune, dacă-și poate dovedi și justifica drepturile sale. În ceeace privește dreptul fetelor de a-și primi din bunurile strămoș. ști zestrea și darurile nuptiale sub forma unor despăgubiri, deși acest drept nu este în mod expres precizat în document, faptul că fetele lui Nicolai Lazăr au ajuns la o înțelege cu ceilalți moștenitori, sub forma unei despăgubiri, ne enunță aceeași situație juridică ca în documentele anterioare

7. Într-unul din documentele analizate am văzut că moștenitorii au zălogit, pentru despăgubirea pe care fata înlăturată de la succesiune trebuia să o primească, bunurile imobile pe care ei le-au primit. În document se menționează că scaunul de judecată ia act la această zălogire, specificîndu-se că nu s-a prezentat nici un oponent. În legătură cu zălogirea bunurilor imobile mai avem un document din anul 1503[16] în care se arată că Gabre fiul lui Bogdan din Călugăreni s-a prezentat înaintea Banilor din Severin arătînd că este constrîns de nevoi să-și zălogească părțile posesionare din posesiunile Călugăreni, Magoești, Rachita și Strîmtura din districtul Comiat, pînă la răscumpărare. În această situație el a somat

[15] Documentul a fost publicat de Pesty Frigyes în *„A Szörényi Bánság"*, vol. III, pag. 135—137.

[16] Documentul a fost publicat de Pesty Frigyes în *„A Szörényi Bánság"*, vol. III, pag. 271—275.

https://biblioteca-digitala.ro

în conformitate cu „juxta ritum volachiae“ la trei termene ale scaunului de judecată pe toți vecinii și neamurile, ca să se prezinte și să preia ei, dacă vreau această zălogire.

Din documentele secolului al XVI-lea rezultă că zălogirea unor bunuri imobile în Banat era destul de numeroasă. Acest fapt se explică pe de o parte ca o consecință a unor grele situații economice rezultate din luptele purtate cu Turcii și care au atins multe familii nobile din Banat, iar pe de altă parte faptul că din ansamblul relațiilor sociale în feudalism zălogirea era importantă ea fiind legată de rolul capitalului comercial în societatea feudală.

Din exemplele cuprinse în alte documente, ca și în documentul pe care-l analizăm rezultă că zălogirea unui imobil se făcea în fața instanțelor de judecată și că înainte de întocmirea actului de zălogire în conformitate cu normele lui „jus valachicum“ rudele și megieșii trebuiau să fie citați de trei ori, respectiv la trei termene ale scaunului de judecată.

Chemarea rudelor, a vecinilor, ca și a coindivizilor în astfel de cazuri se făcea cu scopul ca ei să-și apere dreptul lor de a putea lua ei cu precădere în zălog bunurile respective. Acest drept al rudelor, vecinilor și coindivizilor care se manifesta ca și în cazul de transfer al proprietății nu este altceva decît dreptul de preemțiune sau „protimisis“ din Principatele Române. După cum V. Al. Georgescu a arătat[17], ca și forme de drept comun în Principatele Române existau protomisul rudelor, al devălmășiei și al vecinătății[18]. Aceste tipuri de preemțiune existau și în formele lui „jus valachicum“, așa cum acesta se explica în Banat. După convocarea rudelor, a vecinilor sau a coindivizarilor, dacă aceștia nu-și exercitau dreptul lor atunci proprietarul putea să-și vîndă sau să-și zălogească bunul său imobil oricărei alte persoane străine. Este însă interesant să menționăm că în toate actele de zălogire care se încheie în fața instanțelor de judecată din Banat se menționează să fie cauza acestei zălogiri, fie că se arată în general că proprietarul s-ar afla în mare nevoie atunci cînd a zălogit bunul, sau că s-ar afla în mare nevoie de bani.

Uneori în documentele de zălogire din Banat nu se arată numai bunurile zălogite ci se indică și iobagii aflați în aceste bunuri zălogite.[19]

Cîteodată actele de zălogire conțin condiții speciale indicîndu-se fie timpul cînd aceste bunuri puteau să fie răscumpărate[20], fie că această răscumpărare să se facă cu bani proprii și nu cu bani străini[21].

8. Din documentele analizate s-au putut desprinde unele instituții ale lui „jus valachicum“. Dintre acestea menționăm, vînzarea lucrurilor mobile ca și probațiunea actului de vînzare și importanța jurămîntului

[17] Documentul a fost publicat de Pesty Frigyes în „*Krassó vármegye Története*“, vol. III, pag. 476.

[18] În lucrarea sa „*Preemțiunea în istoria dreptului românesc*“, Buc., 1965.

[19] A se vedea V. Al. Georgescu, *op. cit.*, pag. 74.

[20] Astfel într-un document din anul 1571 publicat de Pesty Frigyes în „*Krassó Vármegye története*“, vol. IV, pag. 90.

[21] A se vedea documentul menționat în nota 20.

https://biblioteca-digitala.ro

decizoriu, principiul masculinității la succesiunea unor bunuri imobiliare ca și în dreptul fetelor la zestre și la daruri nupțiale, ieșirea din indiviziune, zălogirea bunurilor imobiliare ca și rolul arbitrilor aleși de părți și confirmați de instanță în stabilirea și evaluarea unor drepturi.

Menționarea acestor instituții juridice ale lui „jus valachicum" este destul de restrînsă, deoarece ne-am mărginit la analiza unor documente juridice în care se arată în mod expres că acestea au fost cauze judecate conform vehiculului nostru drept. Pe de altă parte ne-am mărginit numai la analiza unor cauze civile lăsînd la o parte cauzele penale judecate conform lui „jus valachicum" de către instanțele judiciare din Banat.

Din multiplicitatea documentelor bănățene referitoare la vechiul nostru drept, chiar dacă în ele nu este menționat în mod expres că au fost soluționate conform lui „jus valachicum" se poate desprinde faptul că instituțiile acestui drept românesc cuprindeau întreaga arie a relațiilor juridico-sociale.

Complexitatea însăși a acestor instituții, care ne arată un sistem medieval juridic specific poporului român, precum și organizarea juridică specială a poporului român din Banat[22] ne dovedesc o îndelungată stabilire și dezvoltare a organizării juridico-sociale a poporului român.

GHEORGHE CIULEI

DOCUMENTE

Document din anul 1500, publicat de Pesty Frigyes în „Szörényi Bánság és Szörény vármegye története" vol. III. pag. 134—135.

„Nos Jacobus Gerlysthey et Petrus Tharnok de Machkas Bani Zewrinienses Damus pro Memoria quibus expedit uniuersis. Quod venientes nostri in presenciam Nobilis vir Johannes Tewrek, necnon Nobiles domine Elena Relicta et Cristina filia; Nobilis condam Nicolai Byzerey, consors videlicet annotati Nobilis Johannis Tewrek, ab una: ac Nobilis Georgius gaman de eadem Byzere, partibus ab altera: et per annotatum Nobilem Johannem Tewrek in sua, ac predictarum Nobilium dominarum personis, coram nobis contra et adversus prefatum Nobilem Georgium gaman ipso presente et audiente: propositium in hunc modum: quod ipse annotatus Nobilis Georgius gaman: quasdam pixides videlicet Barbatos Annotati condam Nobilis Nicolai Byzerei: de sua Castello recepisset: et ad sepissimas requisiciones annotatorum exponencium minime reddere voluisset, prout nollet eciam in presenciarum, sed teneret easdem pixides potencia mediante: in damnum predictorum exponencium manifestum: quo auditu idem Nobilis Georgius gaman respondit exaduerso: Quod ipse predictas pixides: a prefata Nobili Domina Elena Relicta

[22] A se vedea în acest sens documentul citat anterior ca și un document din anul 1355 publicat de Ortvay în *„Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez"*, vol. I, pag. 84.

[23] A se vedea în această privință diploma lui Ladislau din anul 1457 publicată de Pesty Frigyes în *„Krassó vármegye története"*, vol. III, pag. 404—406.

https://biblioteca-digitala.ro

annotati Nobilis condam Nicolai Byzerei precio comparasset: precia earundem plene et efectiue: eidem domine Elena persoluendo: quo auditu eadem Nobilis domina Elena: iterum respondit: quodipsa non pluries sed tantummodo duas pixides eidem Nobili Georgio gaman vendidisset: residuas vero teneret potencia mediante: sed quod nullo ampliori documento edem partes sua allegata: Jure volachie requirente coram nobis probare potuerunt: nos Judicando decreuimus: quod prefata Nobilis domina Elena Relicta annotati Nobilis condam Nicolai Byzerei super hoc: quod ipsa solumnodo duas pixides et non plures vendidit: eidem annotato Nobili Georgio gaman coram nobis in persona iuramentum deponat: quod si deposuerit suum iuramentum: extunc nos sibi ex parte annotati Nobilis Georgy gaman, de residuis pixidibus omnimodam impendi faceremus satisfaccionem: quod prefata Nobilis domina Elena admittere et acceptare noluit: sed propria sua voluntate misit vt idem Nobilis Georgius gaman iuramentum deponat: super hoc quod ipsa omnes pixides eidem annotato Nobili Georgio gaman vendidit: qui si deposuerit iuramentum maneat absolutus: quod idem Georgius gaman acceptauit beneuole, et sic nos eidem ad deponendum iuramentum certum prefiximus terminum: quo adueniente termino idem Nobilis Georgius gaman suum iuramentum deposuit vt debebat: coram nobis testimonium litararum nostrarum mediante Datis in Karansebes feria quinta post Jeronimi doctoris anno domici M — o quingentesimo".

Document din anul 1499, publicat de Pesty Frigyes in „Krassó vármegye története" vol. III. pag. 474—475.

„Nos Jacobus Gerlysthey et Petrus Tharnok de Machkas Bani Zewrinienses, Damus pro memoria quibus expedit vniuersis, Quod venientes nostri in presenciam Nobiles viri Nicolaus et Johannes alb: et alter Johannes dogaan de Zorilens: ab una: necnon Nobilis vir Georgius Gaman de Byzere: nomine et in persona Nobilis domine Dorothee filie condam Nobilis philipi Halgas dicti de prefata Zorilencz: consortis scilicet sue carissime partibus ab altera: et per annotatos Nobiles Nicolaum et Johannem alb: et alterum Johannem dogaan supradictos: coram nobis oraculo viueuocis: spontaneaque voluntate fassum extitit et relatum in hunc modum: Quod quia prefate Nobili domine dorothee filie annotati Nobilis condam philipi Halgas: consorti scilicet prefati Georgy gaman tempore sue Maritacionis nulla dos nulleque nupciales honores de porcione possessionaria eiusdem annotati condam Nobilis philipi Halgas dicti: in possessione Zorilencz habite: extradate et restitute fuissent, omnino in districtu de Comyath: et sub Banatu Zewriniensi existentis: tamen certi probi Nobiles viri videlicet Ladislaus Floka: et alter Ladislaus Rakouicza per easdem vtrasque: ad id adoptati et electi conferentes sic reinuenissent: Quod eidem Nobile domine Dorothee: omnes dotes et honores nupciales cum viginti florenis auri disponere potuissent iuxta ritum volachie: super quo idem conteti fuissent quia vero ipsi fratres fieri viderentur: annotati condam Nobilis Philipi Halgas: et porcio possessionaria eiusdem: in ipsos Nicolaum et Johannem Dogaan supradictos: propter defectum seminis Masculini Sexus annotati philipi in prefatam possessionem Zorilencz appellatam, habitam descendisse videtur: tamen ipsi nunc propter nimiam paupertatem prefatos viginti florenos vnde persoluere non haberent: et nequepossent: obhoc ipsi totalem porcionem possessionariam annotati condam Nobilis philipi Halgas in eadem possessione Zorilencz supradicta habitam, cum cunctis eiusdem porcionis vtilitatibus quouis nominis vocabulo vocitatis: ad eandem de Jure pertinere debentem: eidem annotate Nobili domine dorothee pro predictis XX florenis auri: infra tempus redempcionis sue: titulo pignoris obligassent: ymmo dederunt et impignorarunt coram nobis tenendam vtendam pariter et habendam: nullo penitus contradictore apparente: vigore et testimonio literarum nostrarum mediante: Datum in Karansebes feria quinta proxima ante festum Beati laurency martiris anno domini Mo quadringentesimo Nonagesimo Nono".

Document din anul 1500, publicat de Pesty Frigyes in „A Szörényi Bánság és Szörény vármegye története" vol. III. pag. 135—137.

„Nos Jacobus Gerlysthei necnon Petru Tharnok de Machkas Bani Zewrinienses: Damus pro Memoria Quibus expedit vniuersis: Quod venientes nostri in pre-

https://biblioteca-digitala.ro

senciam: Nobilis vir Johannes Thevrek: et domina Cristina: filia Nobilis condam Nicolai Byzerey: consors delectima eiusdem annotati Nobilis Johannis ab vna: necnon Nobiles Georgius gaman de Byzere: ac Johannes, Nicolaus et Andreas de eadem: fily eiusdem partibus ab altera: et per annotatum Nobilem Johannem Tewrek supradictum inpersona annotate Nobilis domine Cristine consortis scilicet sue: contra annotatos Nobiles Georgium gaman de Byzere: necnon Johannem ac Nicolaum et Andream filios eiusdem propositum extitit in hunc modum: Quod de porcionibus possesionarisannotati Nobilis condam Nicolai Byzerei Genitoris scilicet annotate Nobilis domine Cristine consortis sue: in possessionibus Byzere supradicte: necnon Kalowa: ac plese: Item superiori ac mediocri et inferiori Worchorowa: Necnon Rawna: Glomboka: Meel: Zlathina: Mihalyencz: Bolwasnicza: Herzorowa: Apadya: et Zachel: omnino in districtu de Karansebes: Item Thernowa. ac Brathowa et Mycolcz vocatis: omnino in districtu de Borzafew: et sub Banatu Zewriniensi existentibus habitis: tempore nupciarum suarum: et neque post: nulle dotes; nullique honores nupciales: neque per annotatum Nobilem condam Nicolaum Byzerey Genitorem suum Carissimum: et neque per alium quempiam date et restitute fuissent sew extitissent: quia vero amnes et totales porciones possessionarie annotati Nobilis condam Nicolai Byzerey Genitoris scilicet sui in supradictis possessionibus habite: in ipsum Nobilem Georgium Gaman et filios eiusdem supradictos: ceterosque fratres eorundem descendisse: ac devolute fieri dinoscuntur: ob hoc ipsa Nobilis domina Cristina aomnes dotes et honores nupciales ab eodem Nobili Georgio Gaman: et a filys eiusdem supranotatis, ceterisque fratribus eorundem Jure wolachie requirente: rehabere et recipere sperarent et niterentur: Quo auditu idem Nobilis Georgius gaman in sua: ac filiorum suorum supranominatorum personis: ea sic fieri non negavit: sed ad nostras Amoniciones certos probos nobiles viros videlicet Ladislaum floka: Stephanum literatum: Georgium Margay Blasium Mothnoky: et Petrus Farkas pari voluntate elegerunt et adoptarunt: ut omnia premissa conscienciose reinuenire et extradare debeant: ad id certum eisdem prefigendo terminum: Quod adueniente termino: annotatus Nobilis Johanne Tewrek et domina Cristina consors eiusdem coram nobis, ac idem Nobilis Georgius gaman: cum suis filys supranominatis personaliter constituti: idem Nobilis Johannes Tewrek et domina Cristina consors eiusdem non Coacti, sed spontanea eorum voluntate nobis retullerunt, quod ipsi per disposicionem predictorum Nobilium: aliorumque plurimorum: ad talem pacis et concordie devenissent vnionem, videlicet quod prefatus Nobilis Georgius gaman: et fily sui supradicti eidem Nobili domine Cristine Sexaginta florenos auri pro omnibus dotis honoribusque nupcialibus suis ex predictis porcionibus possessionarys paternis supranotatis dare et persoluere debeat et teneatur, quibus persolutis idem Nobilis Georgius gaman, et sui fily supradicti maneant absoluti, et quieti perpetue: tandem idem Nobiles Georgius gaman: Necnon Johannesac Nicolaus: et Andreas fily eiusdem predictos Sexaginta florenos auri coram nobis plenarie et efectiue deponentes et persoluentes: eidem Nobili domine Cristine leuatis et receptis: annotatos Nobiles Georgium gaman: necnon Johannem ac Nicolaum et Andream filios eiusdem: Quitos expeditos ac modis omnibus absolutos repinquit coram nobis in filios Filiorum filiorum suorum heredumque per hercedes perpetuum eadem domina Cristina silencium super se ipsum et posteros suos vniuersos de premissis recipiendo, vigore et testimonio literarum nostrarum mediante Datum in Karansebes feria quinta ante Beati dionisi martiris anno domini 1500".

Document din anul 1503, publicat de Pesty Frigyes in „Krassó vármegye története" vol. III. pag. 476.

„Nos Jacobus Gerlysthey et Barnabas Balay Bani Zewrinienses: Damus pro Memoria quod Nobilis vir Gabre filius Nobilis condam Bogdan de Kalugyeren: coram nobis personaliter constitutus: per modum protestacionis significare curauit in hunc modum: Quod Quadam ineuitabili conpulsus necessitate cogitur ad euitandam talem suam necessitatem: vt omnes suas porciones possessionarias in possessionibus Kalugyeren predicta: necnon Magoyesth: Rekycze et Ztremtura appellatis omnino in districtu de Comyath: et sub Banatu Zewriniensi habitas existentibus,

https://biblioteca-digitala.ro

Quod certa aliqua quantitate pecunie: titulo pignoris obliget: infra tempus redemcionis sue: qua protestacione facta: postmodum in tribus sedibus Judiciarys iuxta ritum volachie: idem Nobilis Gabre vniuersos vicinos et commentaneos suos: signanter vero Nobilem dominam Martham filiam Nobilis condam Thome de remethe; ac vniuersos heredes prefati Nobilis condam Thome de Remethe coram nobis ammonuit ac alexit: vt si volunt ipsi: vel alter eorum porciones possessionarias eiusdem Nobilis Gabre in Possessionibus supranotatis habitas: extunc easdem erga se pignoris titulo recipiant, et eos: magisque alios ad recipiendum et tenendum contenunt: testimonio literarum nostrarum mediante. Datis in Karansebes feria quinta proxima post festum beate Elizabeth anno domini Millesimo Quadringentesimo tercio.
Coram ipso Iacobo Gerlysthey.

PROCÉS CIVILES JUGÉS D'APRÈS LE „JUS VALACHICUM" EN BANAT

(Résumé)

Dans cet étude l'auteur analyse cinq documents qui continent des sentences on des solutions données conformément au „jus valachicum" en Banat.

D'après cet ancien droit médieval roumain contenu dans ces documents él en ressont le privilége de la masculinité dans la succesion des certains immeubles, l'institution des arbitres — certi et probiviri — pour l'evaluation des certains droits ainsi que le droit de préemtion — protimises — pour l'achat on ia mise en gage des certains biens immeubles. Les documents analysés apportent aussi des éclaircissements sur la vente des biens meubles, sur les moyens de preuve et les droits des filles à la dote. La conclusion de l'auteur est que ces institutions du „jus valachicum" en Banat, ont été indentiques avec celle de l'ancien droit roumain appliqué dans les antres territoires hadités par les Roumains.

https://biblioteca-digitala.ro